

ÚVOD

Čtenář si v textu kázání povšimne hluboké stopy Jiřího Beneše. Dovolím si několik vět k tomu, kým mi Jiří byl a zůstává z dob mého studia na Teologickém semináři v Sázavě.

V hierarchii hodnot – poctivým studiem začínaje a osobním angažovaným zápasem o Hospodina (s Hospodinem) konče – si nejvíce cenil niterného zaměření ke službě sboru, člověku. Učil mě nepoučovat, neodsuzovat, nezapuzovat a nepokořovat, spíše hledat vhodné slovo, případný výraz a výklad. K čemu? Aby člověk více unesl a méně zatěžoval. Učil mě mlčet a odpovídat slovem: „Nevím“.

Neutíkal před nepohodlnými otázkami, ani pochybnostmi, nýbrž stavěl se jim do cesty. Boutil předně vlastní pobožné představy a každý mohl s Jiřím tak daleko, nakolik sám v sobě mohl, nakolik každý uznal za sobě přijatelné. Odhaloval mi prázdnotu lidských iluzí. Šel cestou vnitřních konfliktů, zápasil a ztrácel sílu, trpěl a povstával. Přijímal pohanění i výsměch, ale také rozhořčení a zlost těch, kdo od něj očekávali potvrzení svých vlastních náboženských (společenských) zálib. Bral svou teologii (víru) vážně. Zůstával spojen se životem kolem sebe, s jeho vzněty i pády. Sám jím býval rozkolísán, ovšem také unikal do „jiného světa“. Hospodinovo slovo mu bylo východiskem v námaze člověka, v jeho únavě, zmatku a strachu, v jeho bezmocnosti.

Jiří nebyl schopen někoho zranit nebo urazit, ne vědomě, ne úmyslně. Užíval svých znalostí, aby studentům, lidem ulehčil jejich těžký úděl, nikoli aby jim přitěžoval. Byl mi někým, kdo se podílel na mém osobním životě lidským slovem, hlasem přinášejícím úlevu a pochopení. Lidem okolo sebe dával sám sebe, choval k nim respekt a učil se od nich.

Příkladnou mi zůstává, Jiří, Tvá pokora a pozoruhodná sladěnost zranitelnosti se silou k přežití navzdory zlomenému srdci. Kéž by tato stopa byla nejvýznamnější.

Čtenář nechť sám posoudí, s čím se v kázání může ztotožnit a kam již jít nesmí.

Abraháмова oběť (Gn 22)

Abrahám: první nepřítel modloslužby. První rebel, který se vzbouřil proti „systému“, společnosti a autoritě. První, kdo demystifikoval oficiální tabu a zrušil rituální zákazy. První, kdo odhodil civilizaci, aby vytvořil individuální menšinu. První věřící. Sám proti všem: první svobodný člověk. Sám proti všem vzdoruje ohni i davu tvrzením, že Bůh je jeden. Že je přítomen tam, kde jej vzýváme; že tajemství nebe souvisí s tajemstvím člověka.¹

BŮH ZKOUŠÍ ABRAHÁMA?

„A stalo se (strhlo se) po (za, potom) těch slovech (událostech, příbězích) těchto. A Bůh zkouší (pokouší, činí zvyklým) Abraháma a říká k němu: Abraháme. A říká: hle, já.“ (1)²

¹ Elie Wiesel, Bible, Postavy a příběhy. Sefer, Praha 1994, str. 50.

² Všechny kurzívou psané citáty Starého zákona jsou vlastním překladem autora článku.

Příběh v Gn 22 je vzhledem k okolnímu textu vyčleněn tak, že stojí jakoby osamocen. Čtenář je tím upozorněn na zlom v Abrahámovských příbězích. Slovo Hospodinovo, které se stalo k Abrahámovi, je vždy synonymem pro událost: vytváří děj, uvádí věci do pohybu. Není to slovo lidské - člověk může říkat, co chce, a nic se nestane - běh událostí určuje Bůh, který svou moc vždy projevuje rozšiřováním života. Bůh, jenž je život sám.

Hospodin vyprovokuje Abraháma k jednání, chce si ho vyzkoušet. Abrahám ovšem neví, že jde o zkoušku. To ví pouze čtenář. Lze zaslechnout následující: Nejtěžší zkoušky jsou ty, o nichž nevíme, že jsou zkouškou. Hospodin podrobil Abraháma zkoušce. Jak? Tím, že mluví. Boží mluvení může být zkouškou. Hospodinovo slovo nás často zneklidní, což však neznamená, že o něj nemáme stát. Na druhou stranu, mnozí by si přáli, aby k nim Bůh promluvil, ovšem mluví-li Bůh k Abrahámovi, způsobuje mu tím bolest, šok.

Běh událostí určuje „*Bůh*“. Bůh, který svou moc projevuje rozšiřováním života. Bůh, jenž je život sám. Tu nacházíme první z mnohých paradoxů příběhu. Jak je možné, že Bůh žádá smrt? Nejde pouze o život dítěte, Izáka. Boží promluva, žádost, způsobí Abrahámovu vnitřní smrt, což naznačuje druhý verš v Septuagintě (židovský překlad hebrejské bible do řečtiny ze 2. st. př. Kr., tento překlad byl biblí rané církve). Ten, kdo zkouší, je Bůh. Ellie Wiesel na otázku „K čemu zkoušky? Proč se tak mučit?“ odpovídá: „Protože Bůh zkouší silné bytosti; slabí nekladou odpor, nebo ho kladou slabě; nejsou nijak zajímaví. Jenomže proč klást odpor, jestliže Bůh stejně zná výsledek předem? Odpověď: Bůh ho zná, člověk ne... Existuje také jiné, nepříliš originální vysvětlení: satan.“³ Podobně Karol Sidon uvádí, že „podle tradice stalo se tak na naléhání satanovo, který vystoupil se žalobou“.⁴ Obdobné tvrzení traduje křesťanství. Církevní otec Augustin účel zkoušky vystihuje takto: „Bůh zkouší, aby procvičil, satan zkouší, aby svedl.“⁵ Zde je patrná určitá snaha, vyrovnat se s otázkou: Proč Bůh zkouší člověka, když ho zná? Děje se tak ve snaze nějak Hospodina omluvit, vysvětlit. Jeho jednání. Vygumovat Boží přítomnost nebo podíl na bolesti, jíž zkoušky lidem způsobují. Zkouškou bylo Boží slovo.

Abrahám je zde zkoušen. Zkouškou bylo Boží slovo, resp. Bůh (nikoli satan) pokouší (nebo dělá pokus?) svým promluvením. Text nepřipouští jinou výpověď. Jakékoli zlehčující dodatky znamenají násilné vkládání jiného významu do textu. Bůh ví, jak Abrahám bude jednat, a přesto ho zkouší. Na to, proč se tak děje, však text neodpovídá. Příčinu zkoušky proto neznáme ani my, ani Abrahám. Tvrzení, že určité události lidského života jsou zkouškou, je pak jen vyznáním víry, stejně jako tvrzení, že tato zkouška není nad naše síly (1K 10,13: „*Nedopustí, abyste byli podrobeni zkoušce, kterou byste nemohli vydržet (unést)*“). Věrohodnější než všechna vykonstruovaná tvrzení je proto pokorné konstatování: ne všichni zkoušku unesou. A proč někteří zkoušku neunesou, nevíme. Třebaže příčinu zkoušek neznáme, tak to, co znamená - být zkoušen - hledat můžeme.

Proč Bůh zkouší Abraháma? „Rabi Jonathan řekl: Hrnčír nezkouší vадné nádoby, protože do nich nemůže pořádně uhodit, aby se nerozbily. Jak je zkouší? Jenom zvukné nádoby se nerozbijí ani po mnoha úderech. Ale je-li nižší kvality, nemůže do nádoby ani trošičku udeřit bez toho, aby se nádoba nerozbila. Stejně tak Svatý, Požehnaný nezkouší hříšné, ale spravedlivé.“⁶ Podobně Rabi Eleazar: „Když by měl člověk dvě krávy, jednu silnou

³ E. Wiesel: Bible, postavy a příběhy, Sefer, Praha 1994, str. 54.

⁴ K. Sidon: Návrat Abrahámův, Půdorys, Praha 1995, str. 62.

⁵ Na každý den 1956, Synodní rada Českobratrské církve evangelické, Kalich, Praha 1955, str. 119.

⁶ Midrasch Rabbah, Genesis LV:1, překlad C.D. Soncino.

a jednu slabou, na kterou dá jho? Určitě na tu silnou. Stejně tak Bůh zkouší spravedlivé.⁷ Tím se opět neřeší otázka, proč se mnozí pod tíhou životních okolností zlomili, rezignovali, nebo se připravili o život. Rabínské komentáře uvádějí, že Sára zemřela, neboť se dozvěděla, že její syn Izák měl být obětován.⁸ Kontext tuto výpověď naznačuje: když skončí příběh o cestě k obětování, přichází informace o smrti Sary (Gn 23,1). Je možné, že někteří z nás mají pod tíhou hlubších a ničivějších úzkostí podlehnout, mají tím cosi demonstrovat a my zatím nevíme co? Z následujících událostí ale vyplývá, že otázka je textu cizí, neodpovídá na ni. Tématem příběhu není zkouška (ve smyslu projevit se jako náboženský automat, vykonávající instrukce), nýbrž Abraháмова ochota následovat Boží hlas. Otázkou tedy není: Proč? Ale: Co to znamená „být zkoušen“?

Bůh „*podrobuje zkoušce*“, „*dělá pokus*“, „*pokouší*“. Ze slovesa „zkoušet“ je odvozeno slovo „korouhev“, „vlajka“, „stožár“. Jaká je souvislost? Zdvíhání vlajky je obrazem duchovního růstu skrze zkoušky. „Vyzkoušet znamená vyvýšit, Bůh dopouští zkoušky na ty, kteří se ho bojí, aby je mohl vyvýšit.“⁹ Lze zkoušku považovat za trest? Na základě výskytů slovesa „zkoušet“ ve SZ docházíme k následujícím závěrům: Člověk zkouší nějakou věc (1Sam. 17,39), člověk zkouší člověka (1Kr 10,1), člověk zkouší Boha (Ex 17,2.7; Ž 106,14), Bůh zkouší člověka (Ex 16,4; 5Moj 8,2.16; 13,3; Sd 2,22; 3,1.4 atd.), cílem zkoušky je poznání Boha (5Moj 4,34-35. srovnej 5Moj 8,2), nebo demonstrace ctnosti - tato výpověď souzní se židovskou tradicí (2Par 32,31).

„A říká, vezmi (odejmi, popadni), prosím, syna svého jediného, jehož miluješ, Izáka. Jdi (odtáhni) k tobě (Sidon: pro sebe. Doukhan: pro tebe) k zemi té Mória a vynes (vyved', vytáhni) ho na ní tam k zápalné oběti, na jednu z hor, kterou řeknu k tobě“. (2)

Nápadné stupňování indicií (příznaků) vedoucích k rozpoznání, že jde o Izáka, rozpracovává Talmud¹⁰. Jako by Bůh Abraháma pomalu „připravoval“, než vysloví, o koho se jedná. Bůh poručí: „*Prosím, vezmi*“. Podle rabínských představ jde o vyjádření prosby a nedefinitivnosti Hospodinova požadavku. V Berešit Rabba je Abrahám přirovnán pomocí podobnosti k bojovníku, který ve všech bitvách obstál. I v nejtěžší bitvě, jež má teprve přijít, má Abrahám bojovat. Král jej prosí, aby bitvu vedl opět on. V bitvě jde o bytí i nebytí nejen bojovníka, ale i krále. V Abrahamově zkoušce jde vskutku o samotného Hospodina (což se čtenář dozví až na konci), Bůh je v tom s Abrahamem „namočený“. Výraz „prosím, vezmi“ lze chápat jako prostor pro osobní dobrovolné rozhodnutí se. Pokud by text chtěl vyloučit neuposlechnutí, bylo by použito termínu v oznamovacím čase. Jak je možné, že Abrahám příkaz uposlechl? Tím se nám příběh nesmírně komplikuje. Abrahám neodmítá snad právě proto, že jde o samotného Hospodina.

Rozkaz se vztahuje na „Jicchaka“. Jeho jméno znamená „on se směje“. Má význam jeho jména v kontextu Gn 22 nějaký smysl? Jméno se vykládá v Gn 17,15-19.¹¹ Avšak čemu a proč by se zde Izák měl smát? Smích je zřejmě to jediné, co mu zbylo. Bůh sám konkretizuje: „*Syna tvého jediného, kterého miluješ, toho, který se*

⁷ Tamtéž.

⁸ Midrasch Rabbah, Genesis LV:1.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Talmud tuto konverzaci zpracovává následovně. Bůh řekl: „Vezmi svého syna.“ „Ale já mám dva syny, kterého z nich mám vzít?“ „Každý z nich je syn své matky!“ „Ale já miluji oba.“ „Myslím Izáka“, odpověděl Bůh. (The Chumash, Mesorah Publications L+d., Brooklyn 1998, str. 100).

¹¹ Také v Gn 21,6: „Říká Sára: Smích (žert, úsměv) dopustil (spáchal, připravil) pro mě Bůh, každý ten, který (toto) slyší, směje se ke mně (se mnou)“.

směje (Izáka).“ Text tím nabývá na absurdnosti: obětuj toho, který se směje (za nic nemůže a má radost ze života). Bůh si nechává záležet na tom, aby vyjádřil, že o nevinosti Izákově a o Abrahámově lpění na dítěti ví. Abraháмова cesta nabývá dále na napětí vědomím, že jde o syna zaslíbení. Izák není pro Abraháma jeho triumfem, narození Izáka není samozřejmostí. Izák se rodí navzdory neplodnosti Sáry. Napětí vnímá čtenář v protičtení si Hospodinova slova. Jak se naplní zaslíbení, když Izák zemře? Které Hospodinovo slovo platí? Zaslíbení, že z Izáka bude nesčetný národ, nebo příkaz zabít?

Uvedeného obratu „*jdi pro sebe (vyjdi kvůli sobě)*“ je v Tenaku užito pouze na dvou místech: zde a v Gn 12,1. Nejprve se Abram zřekl své minulosti, opustil otcovský dům, tedy nejužší rodinu, a tím přeřal své kořeny (Gn 12). Opustil patrový dům s kanalizací a šel bydlet do stanu. Nyní je ochotný Bohu vydat svou budoucnost, což je mnohem těžší. Abraháмова rodina již nesdílí tutéž realitu – nyní je Abrahám zcela sám. Jeho syn mu měl zaručit budoucnost, pomoc ve stáří. Bůh však požaduje po Abrahámovi, aby se své budoucnosti (Bohem darované), kterou má ve svém synu, zřekl. Kdo se pak ale o něj postará ve stáří? Tím je nám Abrahám blízký. Mnozí uvěřili a musí opouštět svou minulost. Mnohdy to znamená krutý zářez do vlastní rodiny a nejtímnějších vztahů. Je tím vinný Hospodin, že někdo uvěří, že začne být na Boha citlivý a chovat se k Němu jako k živé bytosti (kterou je možné zraňovat), čímž může ublížit nejbližším? Nebo snad padá vina na věřícího, jenž je sám rozbořen? Nikoli, v těchto životních situacích jsou pouze oběti, žádní viníci, žádní kati. V nejtěžších situacích, když nepomáhá ani minulost a budoucnost je nejistá (či téměř žádná), zůstává pouze Hospodin. On je naší jedinou budoucností. V odevzdání své budoucnosti do Božích rukou vidím Abrahámův zdroj síly pro čin, v němž se vzdává kontroly nad životem (smrtí) svým i svého jediného syna. V tom jej mnozí rodiče ve víře následují, když vkládají budoucnost svých dětí do rukou Hospodinových.

Abrahám má Izáka „*vyvést na horu k oběti zápalné*“, tedy připravit ho jako zápalnou oběť. Slovo „*oběť*“ je odvozeno od slovesa „*vystupovat, jít vzhůru, stoupat*“. Zápalná oběť byla vlastně jakýsi Boží zásah do lidského života, Boží ujištění o přijetí člověka¹². Septuaginta užívá slovo „*holokarposin = oběť celozápalná*“. Odtud je odvozeno slovo Holocaust (Šoa), jehož se používá pro zločiny páchané v koncentračních táborech během druhé světové války, kde bylo vyvražděno pět milionů dospělých a milion dětí židovského původu. Židé tuto událost vykládají jako oběť zápalnou - oni jsou tím obětovaným (Izákem). Neříkají, komu byli obětováni. Jen připomínají a vypovídají o tom, že pálení v krematoriích byli pro nelidskost člověka, pro jeho strach zastat se utiskovaných, pro zbabělost. Výraz „*Šoa*“, který znamená „*smrť, zpusť, zánik, zkáza*“, jen zdůrazňuje jiný úhel pohledu. Je to výraz pro násilí, utrpení, smrt, jež nerozlišuje mezi zdravým a nemocným, slušným a vrahem, dítětem a starcem, bere vše, co jí stojí v cestě.

Bůh Abrahámovi řekne až později, na které hoře bude obětovat: „*O níž ti povím.*“ Víc pak Bůh už nemluví. Přitom ale ve verši třetí jde Abrahám k místu, „*o němž mu Bůh pověděl*“. To naznačuje, že Bůh mu o tom místě už předtím asi řekl. Mezi Bohem a Abrahámem zřejmě probíhá ještě komunikace, do níž čtenář nevidí. Jiným vysvětlením je: Jako by si v. 2. a 3. odporovaly. Podle 2. v. mu to Bůh teprve říci má, ale podle 3. v. to už věděl, neboť mu to Bůh už předtím řekl. Navrhované řešení: Slova „*o níž ti povím*“ se nevztahují k „*hoře*“, protože o té už mu Bůh řekl. Tak k čemu tedy? Ke slovu „*obětuješ*“. Většina překladů proto překládá „*obětuješ jej*“, tudíž syna. Podle židovských vykladačů se nemusí zájmeno „*jej*“ nutně týkat syna. Velmi obecně bychom proto mohli přeložit: „*A tam*

¹² Jedna čtvrtina z celkového výskytu termínů „*vystupovat*“ se ve SZ písmech objevuje v kontextu „*dávat oběti*“, „*obětovat zápalnou oběť*“ (Ex 29,18; Lv 1,9; 13,17; 8,21.28; 9,17).

obětuješ v oběť zápalnou to něco (někoho).” K tomu se vztahuje výraz „o níž (o němž) ti povím”. Pak by překlad mohl znít: „Vezmi svého jediného syna Izáka, kterého miluješ, odejdi do země Mória, a tam, na jedné hoře, obětuj jako oběť zápalnou to, o čem ti povím!“ Abrahám neví, kam přesně má jít. Není si jistý koho, nebo co, bude obětovat. Jde v napětí, která Boží promluva platí: zda ta zaslubující, či výzva k obětování.

Čtenáře příběhu nemůže nenapadnout otázka: Jak může být Hospodin milujícím a soucitným, když z Abraháma udělá nelidskou bytost, ochotnou podříznout syna? Nadto tím ještě Abraháma společensky diskvalifikuje¹³. Odpověď se nedozvídáme. Víme ale, že kdyby Abrahám zůstal na místě a nikam nešel, nikdy by se s příkazem (s Bohem) nemusel vyrovnat. A tak Abrahám možná šel proto, aby se dozvěděl pravdu o tom, co platí. Nakonec překvapený čtenář začíná tušit, že nezkouší pouze Bůh člověka, ale také Abrahám zkouší Boha. Proto pokračuje v cestě. Abrahám nejde obětovat své dítě, ale sebe¹⁴. Každý jsme ve svém poznání někam došli, je důležité nezůstat na místě a v cestě pokračovat.¹⁵

OBĚTOVAT ČLOVĚKA Z NÁBOŽENSKÝCH DŮVODŮ JE JAKO ZABÍT BOHA

„Časně ráno vstává (Septuaginta: povstal ze smrti, vzchopil se) Abrahám a osedlává osla a bere s sebou své dva chlapce (sluhy) i Izáka syna svého. Rozlamuje (rozpolcuje) dřevo obětní a je postaven (povstává, zůstává stát, stojí) a jde na to místo (vydává se na cestu), které řekl k němu ten Bůh.“ (3)

Bůh rozkáže (2), ale Abrahám neodpoví. Jedná. Žádná slova. Čtenáře zaplavuje temný děs. Co bude následovat? Ačkoli vše muselo být pro Abraháma hrozné, nezdržoval se. Vstal brzy ráno a nehledě na své stáří, sám naštipal dříví,¹⁶ sám osedlal osla, místo aby to udělal sluha.¹⁷ „*To ukazuje horlivost k vykonání náboženské povinnosti.*”¹⁸ *Láska (k Bohu) je důvodem, proč člověk nehledí na normální pravidla a osobní chování.*”¹⁹ Láska? Mnohdy již

¹³ Podobně jako u Ozeáše - byl pro izraelský lid nevěrohodný, Hospodin zakazoval sňatky s lidmi z pohanských národů a nyní přikazuje svatbu s prostitutkou. Proč Bohu nemohl odpovědět jako člověk – výkřiky a slzami? Jak je možné, že výzvě přitakal? Vždyť snad lepší je život bez vzpomínek, naplněný utrpením a smrtí, než zabít vlastního syna, vlastní dítě. Vždyť právě děti bývají zdrojem síly i odvahy k překonávání životních těžkostí. Mnohdy lidé žijí navzdory útrapám a ještě lpí na životě (bytí) právě již jen pro ně jediné - pro své děti. Abrahám neproměnil svou cestu (smrt) v nenápadný akt protestu. Zvolil si pokoru a víru. Když ho Bůh volal, neschovával se. Než by formuloval svou otázku, spíše se touto otázkou stal a skrze ni i odpoví. Tato odpověď by byla nepřijatelná, neuspokojující, kdyby jejím jmenovatelem byla smrt.

¹⁴ „Přeneseme se na chvíli do duše Abrahama, který měl z nesmírně mocného božského příkazu obětovat svého jediného syna. Nevnímá by otec za takových okolností, kromě soucitu se synem, sebe sama jako oběť a nepocítoval by bodnutí obětního nože také ve své hrudi? Ano, byl by obětujícím i obětovaným zároveň“, C. G. Jung, výbor z díla IV., Nakladatelství Tomáše Janečka, Brno 2001, s. 227.

¹⁵ Věnováno: Petrovi Bezděkovskému. Jiná varianta tohoto kázání byla uveřejněna v Koinonii č. 20 (2002) na str. 4-6.

¹⁶ Dříví je při oběti zápalné často předmětem zvláštní pozornosti. Tam, kde je průběh přípravy více rozveden, bývá „*dříví obětní*“ také zmiňováno. Tato příprava je úkon kněžský, příprava je součástí rituálu. Lv 1,7.8.42.17; 3,5; 4,12; 6,5. Ve verši šestém Abrahám vzal „*obětní nůž*“ a „*ohněň*“ (pravděpodobně jde o hliněnou nádobu se žhavým uhlím), jde „*k oběti zápalné*“ jako kněz.

¹⁷ V předcházejících verších se nedovídáme žádné instrukce k provedení oběti. Přesto Abrahám činí přípravy. Lze tedy předpokládat, že Abrahám měl znalosti o způsobu provedení rituálu. Se zápalnou obětí se střetáváme již u Ábela a Kaina, u Noeho a jeho synů.

¹⁸ Pesachim 4a.

¹⁹ Sanhendrin 105b. The Chumash, Mesorah Publications L+d., Brooklyn 1998, str. 100.

jen bázlivý respekt. Co řekne Sáře? Sára by zemřela steskem. Snad také proto šel brzy ráno. Se svým rozhodnutím zůstává sám.²⁰

Chvat, s jakým Abrahám plní Hospodinův příkaz, z něj ovšem nečiní náboženský stroj. Mnoho let byl sám a bez naděje - bez syna, tedy bez budoucnosti. Člověk ale není schopen žít bez naděje, bez budoucnosti. Tehdy, když již přestával doufat, Hospodin mu zázračně daruje syna. Pro Sáru i Abraháma je Izák Boží odpovědí na modlitby. A nyní ho má obětovat? „Zůstává stát a jde.“ Jako by váhal, jako by se loučil. Septuaginta překládá: „Když vstal, byl vydán na cestu“, nebo: „Povstal ze smrti (anastás), aby žil (peripatein), vrátil se do života (vzpřímil se, vzchopil se), aby si utvořil (urovnal?) svůj život.“ Jinak také: „Vstal, aby byl vydán na smrt.“ Cesta k obětování je cesta smrti, cesta mrtvého člověka. Proto, aby žil, musí jít. Mnohdy se těžkosti a tíha života překonává prací, utrpení lze proměnit ve výkon. (V. E. Frankl) Tím, že navzdory úzkosti, smutku a pláči, pokračuji v tom, co jsem začal v minulosti, se lze přenést přes bolest, jejíž intenzita slábné. Zkouška je začátek nového života. Abrahám jde na místo, které určil Bůh, jde na místo, kde se člověk setkává s Hospodinem.

„V den třetí²¹ nese (pozvedává) Abrahám oči své a vidí to místo z daleka (opodál). (4) A říká Abrahám k chlapcům (sluhům) svým: ‚Sedněte k vám (kvůli sobě zůstaňte, vraťte se) tady s tímto oslem, já i tento chlapec (sluha) nyní jdeme tamhle, klanět se, a my nechť se vrátíme k vám.‘ (5) A bere Abrahám dřevo pro zápalnou oběť a pokládá (ho) na Izáka syna svého a bere v ruku svou oheň a obětní nůž a jdou oni dva spolu.“ (6)

Abrahám „nese“ svoje oči, jakoby se nedíval. Text tím poukazuje na jeho stav sklíčenosti, opuštěnosti a samoty. Nedívá se, jakoby se toho místa bál. „Vidí to místo z daleka.“ Nemusí jít o vzdálenost fyzickou, ale duševní, naznačující Abrahámovu rozbolavělost z krutého Hospodinova rozkazu. Pak to místo uvidí, nese oči, jakoby se nedíval a přesto vidí. Jiní to místo nevidí. Jen on věděl - to je to místo. Abrahám viděl to, co jiní nevidí. Příběh opět naznačuje, že mezi Hospodinem a Abrahámem probíhá vnitřní rozhovor, do kterého čtenář nemůže, ba dokonce možná nesmí nahlédnout. Abraháмова cesta (zkouška) je intimní událostí mezi ním a Hospodinem. Tyto hranice mají být respektovány. Neměli bychom vstupovat do zápasů druhých, pokud nás sami nepřizvou. Je třeba zdržet se rychlých a povrchních soudů, nevidíme-li do situací druhých. Výmluvně je totéž podtrženo v Abrahámově monologu (5) - jde o jediný monolog v příběhu.

Služebníkům Abrahám říká: „Sedněte! Zůstaňte tady! Já a chlapec²² se jdeme klanět.“ Jde o vnitřní (duchovní) pohyb (úkon) služebníků. Smysl jejich cesty je oddělit se, „zůstat“. „To místo“ (= hora Mórija) je hranicí, kam mohou jen ti, kteří vidí. Nevysvětluje jim, že jde obětovat, zůstává s touto informací sám. Řekne jim: „Jdeme se klanět.“ Nečiní ze svého zápasu senzaci hodnou zveřejňování. Septuaginta přeložila: „Až se pokloníme (proskynésantes), vrátíme se k vám.“ Proskynéze popisuje děj, kdy poražený předstoupí před vítězného vládce, lehne na břicho s obličejem zabořeným v zemi a s roztaženými rukama čeká

²⁰ Podle Midraše (Midrasch Rabbah, Genesis LV:1) Sára zemřela poté, co byla mylně informována o tom, že Izák byl obětován. Totéž může naznačovat biblický text, další událostí po obětování Izáka, je Sářina smrt – smrt ženy, která neunesla Hospodinův požadavek určený nikoli jí samé, ale osobě jí blízké.

²¹ Časový údaj je zde důležitý. Druhý den bývá dnem očekávání, třetí pak známkou něčeho nového (Gn 40,12; Ex 3,18; L 11,31-33). „V den“ („ten den“ v. 14) – opozicí je noc, termín má důležitou funkci v eschatologických formulacích (např. Mich 4,6 atd.).

²² Proč v textu není použito „služebník“, „otrok“, hebrejsky ebed, namísto „chlapec“, „sluha“, hebrejsky naar? Možná proto, že ebed ve SZ odkazuje na mesiáše a lidská oběť s mesiášstvím (vykoupením) spojována být nemá?

na králův rozsudek - život, nebo smrt. Gestem vyjadřuje naprostou oddanost tomu, kdo má nad naším životem poslední slovo. Pro Abraháma opravdu přichází okamžik, který rozhodne mezi životem a smrtí. Smysl cesty v Abrahámově výpovědi je, „*poklonit se*“. Pak se otočí k synovi, už ho zřejmě opouštějí síly: „*My nechť se vrátíme*.“ Abrahám mluví v množném čísle, neříká: „Já se k vám vrátím.“ Ví, že to bude jinak. To je výpověď (vyznání) víry. Strach o syna a poslušnost Boha - jakoby mezi vírou a strachem byl úzký vztah. Abrahám vyslovuje přání, vrátit se s Izákem. Ví snad Abrahám o šťastném konci (vzkříšení)?²³ Ne. Neví, co přinesou další chvíle. Abrahám věřící ve vzkříšení je až novozákonní reflexí (úvahou). Abrahám „*neměl rozumové zdůvodnění toho, že Izák si zasluhoval zemřít, že by ho Bůh považoval za nehodného, nebo se stal špatným, zlým. Ba právě naopak, Izákovy kvality nebyly nikde zpochybněny, byly potvrzeny Bohem, když mluví o Izákovi jako o Abrahámovu jediném synovi, kterého miloval*“.²⁴ Abrahám neměl jiné zdůvodnění pro obětování Izáka než poslušnost. „*Zkouška spočívala v tom, jestli to byl, nebo nebyl schopen udělat*.“²⁵

„*Oba jdou spolu*“, jsou si blízko - Izák doprovází otce k oběti, pokračuje s ním. Jakoby již nebyl rozdíl mezi tím, co se stane s obětovaným, a mezi tím, co bude s obětujícím - sounáležitost, hranice mezi obětí a obětujícím splývají. Výraz se opakuje ve v. 8., kde již Izák jde jako oběť. „*Jít*“ je konání ve zkoušce. Žít, přežít je konáním v životě.

KDO JE BERÁNKEM OBĚTNÍM?

„*Říká Izák k Abrahámovi otci svému, řka: ‚Otče.‘ Odpovídá: ‚Hle já, syne můj.‘ A říká: ‚Hle, oheň a dřevo a kde beránek k oběti?‘ (7) A odpovídá Abrahám: ‚Bůh vidí (ukazuje) k němu, k beránkovi obětnímu (beránku obětní), syne můj, a šli oni dva spolu.‘ (8)*

Je tu napětí. Děj má spád, jsou zde použity krátké věty. Abrahám Bohu řekl, „*tu jsem*“, a pak šel. Nic, jen ticho a oba jdou spolu. Mlčí Abrahám, mlčí Izák. Mlčí tři dny. Abrahám je zatížen v té nejkrajnější možné míře, jíž je člověk schopen unést – má se vzdát dítěte. Izákova otázka přiměla Abraháma ke klíčové odpovědi (výpovědi): „*Bůh vidí*.“ Gn 22 obsahuje slova a mlčení. Na Izákovu otázku Abrahám neodpovídá. V tom napětí nutí odpovědět Boha samotného - nedělá to za Boha. Možná interpretace by proto mohla znít: „*Bůh vidí, kde ta oběť je. Já ji nevidím. Bůh si ji obstará. Více se neptej*.“ V Abrahámově odpovědi se odkrývá hluboká bolest – ví, že může prohrát vše. Jenže prohrát spor s Bohem je snad jediná porážka, jež nepůsobí jako ponížení. Víra Abraháмова nám zde zůstává vzdálená a neuchopitelná. Abrahám rozpoznává, že s nesobeckou ochotou člověka následovat Boží slovo velmi zřetelně souvisí utrpení. Také v tom se projevuje přítomnost všemohoucího Pána, že nechává své vyznavače v tomto světě trpět. Abrahám stále doufá v Hospodinovu prozřetelnost. Člověk by bez Boží pomoci takové napětí neunesl. Umíme si představit, jak nepříjemná a bolestná musela Abraháмова cesta být. Lidské by bylo naříkat a plakat. Ale větší je věřit. Prvním znamením Boží přítomnosti v Abrahámově životě proto je víra. Jde o zkušenost víry, která hledí k Boží prozřetelnosti. V

²³ Žid 11,17-19: Rámec 11. kapitoly je pojednáním o víře. Sloveso „věřit“ a jeho odvozeniny jsou zastoupeny třiceti výskyty. V kontextu se obětování také nachází. Tedy jde o obě. Nabízí se pochopení, že Abrahám obětoval, neboť počítal se vzkříšením, jenže poprvé se slovo vzkříšení ve SZ vyskytuje až u Dan 12,12. Sloveso „počítat s“, „mít za to“, má různě významy: a) myšlení podle logických pravidel, přemýšlení o něčem, vzít v úvahu (objektivně zhodnotit), počítat s něčím (1Kor. 13,15), připočíst, udělit (Řím 4,11). b) výsledek objektivního hodnocení (Sk 19,27). c) subjektivní myšlení: mít v mysli, myslet na něco - s významem aktivního myšlení (1Kor 13,11). d) výsledek subjektivního hodnocení: mít názor, myslet, domnívat se.

²⁴ The Chunash, str. 101.

²⁵ Tamtéž.

Abrahámově cestě na horu Mórija je tento moment silně podtržen. Abrahám je nezvratně přesvědčen o konkrétním Božím jednání ve svém životě. Není-li odpovědi, je lépe mlčet. Na otázky určené Bohu, má odpovídat Bůh, nikoli člověk.

„A přichází k místu, kde mluví k němu Bůh a staví tam Abrahám oltář a rozkládá dřevo, svazuje Izáka syna svého. Pokládá ho na oltář shora na dřevo. (9) A posílá Abrahám ruku svou a bere obětní nůž k zabítí syna svého.“ (10)

Děj se dramatizuje. Abrahám ví (čtenář však nikoli), ačkoliv to Bůh neříká, že je na místě, které Bůh určil. To je další doklad skryté (neverbální) komunikace mezi Bohem a Abrahámem. Čtenář v textu jen sleduje, jak Abrahám „staví oltář“, „rozkládá dříví“, „svazuje Izáka“. Abrahámovu náboženskou aktivitu. Chce snad tím Abrahám přebít vnitřní rozervanost? Pozoruhodné je také Izákovo chování: nezalekl se, neodporoval a nevzdal se, nechal se svázat, dobrovolně přitakal počínání svého otce, kterému nepochybně hluboce důvěřoval a podřizoval se mu. Být s otcem mu bylo víc. Přijal roli oběti?

Spoutání Izáka jeho otcem Abrahámem, aby byl podle Božího nařízení obětován, bývá označováno termínem „Akeda (spoutání) Izáka“. Tento text je předepsaným čtením z Tóry na druhý den Roš-hašana (Nový rok).²⁶ „Pesikta Rabbashi učí, že Akeidah se udála v době Rosh Hashany. Z toho důvodu se tato část Tóry čte v době druhého dne Rosh Hashany a modlitby pro tento den obsahují četné zmínky tohoto největšího činu oddanosti Bohu.“²⁷ Rabbi Hirsh komentuje: „Svázání Izáka ilustruje úplné odevzdání se Boží vůli. Denní národní chrámové oběti byly pokračováním Akejdah.“²⁸ Co je to Akeda? Na tuto otázku odpovídá Leibowitz následovně: „Akeda je onou náboženskou krizí. Hospodin, nechť je požehnan, se tu člověku představuje ne jako Bůh, který je zde pro něho, ale jako Bůh, který po něm požaduje všechno. Ne jako Bůh přirozené lidské skutečnosti, s přirozenými lidskými pocity, legitimními lidskými ambicemi, cíli a vizemi, ale jako Bůh, který po člověku žádá, aby mu sloužil, a to i tehdy, je-li tato služba spojena se vzdáním se lidských hodnot. Pokušení, kterému je vystaven Abrahám, není spojeno pouze se zřeknutím se přirozených lidských citů, ale také kolektivních lidských hodnot: nejde zde jen o vztah otce a jediného syna jeho stáří, ale také o zacílení smlouvy s Bohem, spojené s Izákem. Všechny prvky lidského vědomí ať už se vztahují k člověku jako jednotlivci, nebo k problémům celého lidstva, to vše je před službou Bohu odsunuto stranou.“²⁹ Slovo Akeda je v bibli pouze jednou, což zdůrazňuje význam tohoto slova a jeho nepřeložitelnost. Bůh nechává své vyznavače trpět a my mnohdy nevíme proč.

Muslimové si tuto událost („svázání“) připomínají ve svátku 10. dhú-l-hidždža.³⁰ Příběh o svázání Izáka k oběti zápalné spojuje tři monoteistická světová náboženství (judaismus, křesťanství, islám), která se během dějin vraždila. Lidé jsou nepoučitelní, nemoudří. Proč se více soustředíme na to, co nás odlišuje? Proč nezačneme tam, kde se spojujeme, všichni jsme přece na jedné lodi.

²⁶ Judaismus, J. Newman – G. Sivan, Judaismus od A do Z, Sefer, Praha 1992, str. 14.

²⁷ The Chunash, str. 103.

²⁸ The Chunash, str. 103.

²⁹ Zpravodaj SKŽ, číslo 42, rok 2000/5761, str. 10.

³⁰ Tento svátek se nazývá al-‘íd al-kabír, ‘íd al-adhá nebo ‘íd al-qubrán, turecky büyük bairam nebo kubran bairam, v západní Africe tabaski, ve východní Africe idi kubwa. V podání Koránu není obětovaným synem Izák, ale Izmael. Na upomínku Božího zásahu obětují v tento den muslimové beránka. Maso oběti se opéká na ohni a její maso se dělí na tři části: třetinu jedí členové rodiny, druhou dávají chudým a o třetí se dělí s přáteli. Tento svátek je jedinečnou příležitostí k tomu, jak představit muslimům potřebu zástupné oběti od Boha pro záchranu hříšníka. (Kropáček Luboš, Duchovní cesty islámu, Vyšehrad, Praha 1993)

Příběh o svázání Izáka k oběti zápalné (akeda) bolestně spojuje tři monoteistická světová náboženství (judaismus, křesťanství, islám).³¹ Každé z nich bylo během dějin v roli oběti a každé v roli obětníka. Ačkoli jsme všichni na jedné lodi, z Izákovy akedy jsme se nepoučili.

Boží příkaz dovádí Abraháma k absurdním důsledkům. Je snad Abrahám fanatic? Kde je hranice mezi věřícím a fanaticem? Ohrožuje život syna. Tu se ozývá cosi nepochopitelného. Abrahám je připravený zabít svého syna! Jak může být schopen něčeho takového? Pochopil Abrahám správně? Tak daleko má Abrahám dojít? Zničit Izáka, zničit sebe? Proč Bůh nechává své vyznavače trpět? Nevysmívá se Bůh Abrahámovi – otci mnohých národů (Gn 17,5) – když jej posílá zabít své jediné dítě? Není Abrahám pomatený, když to jde udělat? Ve vrcholném, přitom značně temném okamžiku, se tu odkrývá nejhlubší motivace lidské oběti³². Touto motivací je naprostá poslušnost suverénního Božstva, které bylo nakonec rozpoznáno jako prozřetelné a v posledu i milosrdné.³³

„Volá k němu posel Hospodinův z nebes a říká: ‚Abraháme, Abraháme.‘ Odpovídá: ‚Hle já.‘ (11) A říká: ‚Neposílej ruku svou k chlapci. A nečiň k němu naprosto nic, protože nyní poznávám, že jsi bojící se Boha. Ty nezabraňuješ (neodepíráš, nezatemňuješ) syna svého jediného ode mě.‘“ (12)

Bůh vstupuje do děje. Volá „posel Hospodinův“, ten ztělesňuje Boží mluvení a jednání mezi lidmi. „*Bůh je samozřejmě daleko od lidí, může však vysílat své posly...Všude, kde se vypráví o Božích poslech, může na místo posla nastoupit sám Bůh a zase na místo Boží jeho posel.*“³⁴ Dvojí oslovení³⁵ může odkazovat ke smluvní události Gn 17,4-5. „Opakování jména je vyjádřením jak lásky (Raši), tak naléhavosti (Midraš).“³⁶

Abrahám sice dostane od Boha pokyn (2), ale když jej chce realizovat, nesmí (12). K čemu jsou příkazy? Jak má Abrahám realizovat příkaz, když nesmí učinit vůbec nic? Výkladem k tomu je zřejmě Mich 6,7.³⁷ „*Některá starozákonní místa dokládají, že ve starém*

³¹ Abrahámovo jméno spojuje tři světová náboženství Judaismus, křesťanství, islám. My, Židé, křesťané a muslimové, jsme příliš mnoho spojeni. Abrahám spojuje chrámy třech náboženství, jeho příběh dává existenci synagogám, kostelům i mešitám. Stále přehlízíme duchovní i duševní příbuznost, která sahá mnohem hlouběji než dogmatika a výklady textů. Mezináboženský rozhovor je nutný a má smysl. Neboť jako věřící jsme daleko nedospěli (nesnášenlivost, podezřívání, boj o pozice, o moc, náboženské války). Velkou výzvou stále zůstává pokorná a vznešená etika. Čistější život.

³² Abrahám cítil směs radosti z toho, že plní Boží vůli a smutku nad tím, že má jeho milovaný syn zemřít. Když uchopil nůž, slzy, které mu stékaly z očí, padaly do Izákových (Raši). I tak se však těšil z toho, že může plnit Boží vůli (Midraš). Abrahám se podíval na Izáka a Izák na anděly v nebi. Izák je viděl, přestože Abrahám ne (Targum Yonasan). Andělé také plakali a jejich slzy padaly do Izákových očí (Raši). Andělé prosili: „Pane Vesmíru, nepohostil snad Abrahám pocestné a neukázal jim na tebe, když jim řekl, že ty jsi zdrojem všeho požehnání? Copak jsi neučinil Sárnu znovu plodnou, aby mohla porodit Izáka? Copak nevyplníš slib který jsi Abrahámovi dal o jeho potomcích? Vždyť už má nůž na krku, jak dlouho ještě budeš čekat? (Pirkei D Rabbi Eliezer; Chunash, str. 103)

³³ M. Balabán, Křesťanská revue LXII, č. 1, leden 1995, str. 6.

³⁴ C. Westermann, Tisíc a jeden den, Kalich, Praha 1972, str. 27.

³⁵ Zavolání jména je velmi výrazné oslovení, jež povolává do vztahu. Často se vyskytuje v biblických textech o „povolání“ osoby (Mojžíš – Ex 3,4; Samuel - 1S 3,10; Saul – Sk 9,4). V Gn 12 dvojí oslovení není. Hospodin opakuje jméno Jákoba (Gn 46,2) a Mojžíše (Ex 3,4).

³⁶ The Chunash, str. 103.

³⁷ Jako na výkladový text k příběhu o cestě k obětování Izáka odkazují J. Doukhan (Hebrew For Theologians) a E. G. Whiteová (Patriarchové a proroci. Advent, Praha 1993).

*Kanaánu nebyla lidská oběť neznámá (Gn 22, Sd 11,30nn, 2Kr 3,27 atd.). Izrael s tímto kanaánským zvykem ve staré době zřejmě zápasil, Gn 22, asi i Ex 20,13 jsou odmítnutím a zákazem lidských obětí.*³⁸ Příběh graduje. Setkáváme se s dvěma rozkazy: „Nepošleš“ a „nečiníš“. Je zde zřetelné Hospodinovo odmítnutí lidské oběti. Smyslem Abrahámovy cesty je (mimo jiné) demonstrovat, že Hospodin je jiný, než božstva okolních národů. Ovšem nejen to, že si Bůh již nežádá Izákovu smrt, ale v rozkazu „nečiníš k němu naprosto nic“, se skrývá naprostý zákaz obětování třeba jen části člověka – jeho ducha, intelektu, citů. Tím není odsouzen čin, kdy se maminky obětují pro svou rodinu (citově, duševně, fyzicky). Nelze tímto pohrdnout úctyhodnými lidmi, kteří svůj život obětovali pro druhé, pro jejich svobodnější a hodnotný život. Tímto je odmítnuto náboženství, které programově obětuje lidi, aby uspokojilo svou potřebu, zavděčit se bohům (Bohu), uspokojit svou duchovní potřebu upocenou zbožností. Kdo tvrdí, že se pro Boha obětuje, neví, co říká. Náboženská oběť (nikoli obětavost) je nejzávažnějším, všezahrnujícím nebezpečím každého vyznání, předně křesťanského.

„Stejný Bůh, který se sám Abrahámovi zjevil a dal mu Izáka jako dovršení životního cíle, ho nyní zkoušel, aby viděl, jestli je schopen se svého milovaného syna vzdát (Hirsh). Toto je jediná z Abrahámových deseti zkoušek³⁹, kterou Tóra výslovně zkouškou nazývá. Ty ostatní se vyplnily a Abrahám jim porozuměl. Skutečně opustil svou zemi, vyhnal Izmaele atd., ale tato jediná zkouška zůstala jen zkouškou, protože Bůh Abrahámovi nedovolil Izáka zabít (Abarbanel).“⁴⁰ Zákaz lidské oběti se nevztahuje pouze na život jako takový. Bůh nepřijímá smrt člověka, ani kdyby ji někdo nabídl z pohnutek nejupřímnějších a nejopravdovějších. Abrahám má vykonat úkol do určitého bodu a dál ne. Jeho zkouška má Hospodinem dané hranice. V určitý, konkrétní moment již jedná Bůh, ne člověk. Ruka je zastavena. Bůh protestuje proti obětování Izáka. Když člověk potlačí svou bolest, pak je schopen nejen obstát, ale také svým jednáním změnit úděl daný Hospodinem. „Nyní poznávám, že jsi bojící se Boha.“ Copak to dříve Bůh nevěděl? Bůh chlapce nejprve ohrožuje, pak se ho vůči poslušnému otci zastává. Co je to za Boha? Co by se stalo, kdyby Abrahám zabránil?

„Zvedá Abrahám oči své a vidí: Hle, beran vzadu je držený, zapletený v rozích svých. Jde Abrahám a bere berana a vystupují k oběti na místo syna svého.“ (13)

Abrahám Izákovi říká, že Bůh si obstará obětní zvíře. Když Abrahám přichází, nevidí žádné zvíře. Tak je ochotný zabít syna. Abrahám má Izáka vyvést na horu „k oběti zápalné“, tedy připravit ho jako zápalnou oběť (byť mu není přímo řečeno: zabij, oběť ho). Abrahám syna opravdu „vynesl“ a Bůh mu řekl, že Izáka zabíjet nemá (12). „To je řešení zdánlivého rozporu mezi Božím původním příkazem ohledně přivedení Izáka jako oběti a pozdějším příkazem, aby nebyl zraněn. Abrahámovi bylo přikázáno, aby jej vyvedl, což udělal, ale ne proto, aby Izáka doslova zabil (Raši).“⁴¹ Když mělo být zvíře obětováno, nestačilo, aby jej člověk jen přivedl, položil na oltář a pak jej zase vzal. Obřad byl úplný, pokud zvíře bylo

³⁸ J. Heller, Starověká náboženství, Komenského evangelická bohoslovecká fakulta v Praze, Kalich 1978, str. 322. Lidskou oběť zakazuje Dt 12,31; Jr 7,31; 32,35 aj.

³⁹ The Chunesch na str. 101 uvádí seznam deseti Abrahámových zkoušek. Rambam: 1) Abrahámův odchod od rodiny a ze země. 2) Hlad v Kanánu poté, co dostal od Boha zaslíbení, že se tam rozroste ve veliký národ. 3) Zkaženost v Egyptě byla důsledkem únosu Sáry. 4) Válka se čtyřmi králi. 5) Manželství s Hagar, když se vzdal naděje, že Sára by kdy mohla mít dítě. 6) Nařízení o obřízce. 7) Únos Sáry Abímelechem. 8) Vyhnání Hagar poté, co porodila. 9) Hrozný příkaz vyhnat Izmaele. 10) Svázání Izáka na oltáři.

⁴⁰ The Chunesch, str. 101.

⁴¹ The Chunesch, str. 102.

zabito. Ani v Izákově případě nemohl být rituál ošizen. Pouze Bůh mohl Abrahámovi říci, aby Izáka „vynesl“, a pouze Bůh mohl oběti zabránit. Bůh si obětní zvíře obstaral sám.

Abrahám pozvedl oči a viděl. Nejprve viděl místo, nyní viděl beránka. Bůh mu nemusí říkat, co má dělat. Bůh už nemluví, protože Abrahám vidí beránka. Tak viděl Beránka i Jan Křtitel: „*Hle, Beránek Boží, který snímá /nese/ hřích světa.*“ (J 1,29) Zde příběh Gn 22 odkazuje k Ježíši Kristu. Ježíš nezemřel za pravdu, ani za etiku, či věrouku, ale za člověka. Člověk má hodnotu nejvyšší. Žádné dítě nezemřelo proto, aby byl uspokojen Bůh. Žádný člověk se netrápil a neprožíval bolest proto, aby byl pro Boha přijatelnější. Náboženství chce obět člověka, ale Bůh se v Ježíši Kristu obětoval za člověka, protože člověka miluje.

Abrahám své dítě také miloval (2). Hospodin ví, jak moc má Abrahám své dítě rád. Tvar „miluješ“ se v Tóře objevuje jak pro lásku k člověku, tak pro lásku k Bohu.⁴² V lásce není rozdíl. To znamená, že obětujeme-li člověka, jako bychom obětovali samotného Boha. Lásky k Bohu se totiž realizuje jednáním s člověkem: přehlíženým, nepatrným, cizincem, s bezdomovcem. Septuaginta lásku ještě podtrhuje, když překládá: „*Vezmi syna tvého milovaného, kterého sis zamiloval, Izáka.*“ Podobně miluje svého syna Bůh, jak nám sděluje ve své přímé řeči Ježíš: „*Neboť Bůh si tak zamiloval svět (řecky kosmos), že svého jediného (jednorozeného) syna vydal, aby žádný, kdo v něho věří nezahynul, ale měl život věčný.*“ (J 3,16) Jeho láska vznikla dávno před tím, než jsme začali mít Boha rádi, a je nezávislá na našem jednání (lásce). Navíc se zde zdůrazňuje, že tak jak Bůh miluje svého syna, miluje nás, což je nepochopitelné. Tomu lze jen s údivem důvěřovat. Máme u Boha stejnou váhu jako Jeho „*milovaný Syn*“.

Se schopností milovat se ovšem neodmyslitelně pojí ochota k obětavosti (nikoli ochota k lidským obětem), která je přirozenou součástí zejména žen. Příběhem Gn 22 se neznehodnocuje úctyhodný čin, kdy člověk obětuje svůj život ve prospěch jiného člověka. Odmítnuta je jiná oběť: taková náboženská aktivita, která programově život umrtvuje (nekrofilie) s cílem uspokojit Boha, naklonit si ho na svou stranu.

Jaká je ovšem souvislost Izákovy a Ježíšovy oběti? V textu se nachází styčné body obou obětí: syn zaslíbení, výstup na horu, nesení dřeva aj. Mnohem výraznější jsou ovšem odlišnosti. Když měl zemřít Izák, Bůh promluvil, když umíral Ježíš, Bůh mlčel. Ježíš umírá na kříži, aby nám demonstroval, ukázal, že má člověka tak rád, že si od něj nechá líbit téměř vše (odpouští mu). Izák zůstává žít, aby bylo demonstrováno, že Bůh přitakává životu, nikoli sakrální (posvátné, bohoslužebné) lidské oběti. Židé odmítají interpretovat Abrahámovu zkoušku jako typologii na Ježíše Krista.⁴³ Nejvýraznějším odkazem na Ježíše Krista v Gn 22

⁴² Sloveso milovat má v Gn 22,2 první (a tedy normativní) výskyt ve SZ. Faktuál (perfektum) „miluješ“ se vyskytuje v rámci pěti knih Mojžíšových ve 3Moj 19,18: „*Miluješ bližního (přítele) svého jako sebe samého*“, ve 3Moj 19,34: „*Miluješ ho (hosta, bezdomovce, poutníka, cizince) stejně jako sebe samého*“, v 5Moj 6,5: „*Miluješ Hospodina boha svého v celém srdci tvém a v celé duši tvé, a v celém velmi tvém (naplno)*“ a v 5Moj 11,1: „*Miluješ Hospodina, Boha svého.*“

⁴³ E. Wiesel. – M. de S. Cheron, Zlo a exil, Portál, Praha 2000, str. 157-158: „*Zmíňme se nejprve o roli, již této scéně připisuje křesťanství - Izákova oběť měla být předzvěstí ukřižování. ...V židovské tradici není smrt nástrojem, který by člověk přijal k oslavě Boha. Každý člověk je cílem sám osobě, živou věčností. Nikdo nemá právo ho obětovat, dokonce ani Bohu. Kdyby býval Abrahám svého syna zabil, nestal by se naším otcem a přímluvcem. Pro Žida tryská veškerá pravda ze života, nikoli ze smrti. Ukřižování pro nás představuje krok zpět, nikoli vpřed; na vrcholku hory Morija zůstává živý naživu, a ohlašuje tak konec éry rituálních vražd. Tím, že si připomínáme akedu, apelujeme na milost, zatímco Golgota poskytovala po staletí záminku k nescetným masakrům synů a otců, rozdělených mečem a ohněm ve jménu slova, které chtělo být láskou.*“

je pouze obětování beránka. Gn 22 proto k události kříže jen tíhne. Kristus je jediná Bohu přijatelná „lidská“ oběť smíření.⁴⁴

KDO JE HOSPODIN?

Hospodin vidí

„A volá Abrahám jméno místa toho: ‚Hospodin vidí.‘ Mluví se ten den v hoře: ‚Hospodin vidí.‘“ (14)

Zeměpisným cílem je „země ta Mórija“ (2). Jméno Mórija se nachází již pouze v 2Pa 3,1: „A Šalamoun začal stavět Hospodinův dům v Jeruzalémě na hoře Mórija, kde se Hospodin ukázal jeho otci Davidovi, na místě, které připravil David, na humně Ornána Jebúsejského.“ Mórija je hora, kde byl vybudován chrám. Chrám je místo, kde Hospodin vidí, kde se člověk setkává s Bohem. Duchovním cílem je Hospodin sám - „Hospodin vidí“. Hospodin je ten, kdo od člověka oběť žádá, ale poskytuje přesné instrukce k její náboženské praxi.

Božímu jménu Hospodin⁴⁵ můžeme rozumět jako Božímu sebesdělení: „Jsem ten, který je s tebou, který je jedinečně s tebou ve všem, v čem jsi ty.“⁴⁶ Nebo podle Ex 3,14: „Jsem ten, který se stává přítomným, který je působivě přítomným, totiž z vlastního rozhodnutí a vlastní iniciativy.“⁴⁷ Těžiště Bible proto není v popisu (definici) Boha, nýbrž v tom, co se mezi Bohem a člověkem děje. Hospodin si s člověkem dává znovu a znovu práci, zabývá se jím, sklání se k němu, je s ním, je mu blízko. To je obsahem i Božího jména Hospodin (Hospodář). Hospodin je ten, který se stává jsoucím, přítomným a působivým v Abrahámově životě. To je také skryto v Abrahámově vyznání: „Hospodin vidí.“

Nežli Abrahám odejde k Beer-šebě, tak „provolá jméno toho místa: ‚Hospodin vidí.‘“ Pojmenování je velmi významný čin. Abrahám vyslovil, že Hospodinovým činem je ono místo navěky poznamenáno. Proto se stalo centrem náboženského života Izraele. Nadále se má jmenovat tak, aby svým jménem odkazovalo k vidícímu (nikoli slepému) Bohu - Hospodinu. Vždyť samo pojmenování místa je bohoslužebný akt – Abrahám zde Hospodina vzývá.

⁴⁴ Věnováno: Lucii a Davidovi Špinarovým

⁴⁵ Čtyřpísmenný znak (tetragram) JHVH bývá vyslovován Jahve (Jah-veh). Jde o konstrukci (hypotézu) teoforní koncovky (zkratky odkazující na Hospodina) JaH (často ve vlastních jménech) s koncovkou slovesného tvaru VeH objevující se u slovesa š-ch-h, klanět se). V řecky mluvícím prostředí se dochovala výslovnost Jahu nebo Jaho. Řečtí Židé na ostrově Elefantine vyslovovali pouze samohlásky au. Židé z úcty a pokory Hospodinovo jméno nevyslovovali, aby nebrali Boží jméno nadarmo. Četli ho (a v hebr. textu vokalizovali) jako adonaj - pán, nebo hašem - to jméno. Neznalostí došlo k tomu, že někdo přečetl souhlásky s touto změněnou vokalizací jako Jehova. Podstatné je, jak Božímu jménu rozumí biblický text v 2Moj 3,14: „I řekl Bůh Mojžíšovi: Jsem, kterýž jsem. Řekl dále: takto díš synům Izraelským: Jsem, poslal mne k vám.“ (kral.) Někteří vykladači do této věty promítají slovesné časy a překládají: Byl jsem tím, kým budu. Stanu se tím, čím jsem. Budu, který budu. Sumou: Bůh je, existuje. Jeho existence není závislá na tom, zda člověk v Hospodina věří nebo Ho popírá, odmítá. Proč ale bylo pro Mojžíše tak důležité znát Boží jméno? „Ve starověku a částečně ještě i ve středověku, panovala představa, že je nutno znát správné jméno boha nebo i démona, aby mohl být přivolan na pomoc nebo zase odvolán pryč, jak je zapotřebí. Hospodin své jméno zjevuje. Představuje se jako Bůh, se kterým nelze manipulovat, který je s člověkem tehdy a tak, jak chce on sám.“ (J. Heller, Cesta do Starého zákona, Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, Praha 1996, str. 34).

⁴⁶ J. Heller, op. cit., str. 7.

⁴⁷ J. Heller, op.cit., str. 34.

Podobně jako v řadě jiných biblických příběhů se tak propojuje rovina vyprávěného příběhu o Božím jednání s aktuální skutečností, v níž příběh zaznívá – tedy s životem posluchačů. Příběh, který tak výrazně vyjadřuje klíčovou událost Židů (ale i křesťanů a muslimů), má svůj památník. Tím je Chrám, resp. bohoslužba. Kdykoli uprostřed reality života vzniká (bohoslužbou) spojnice mezi Abrahamovým příběhem a námi. Jaká? Hospodin vidí, nepotřebuje být informován.

„A volá posel Hospodinův k Abrahámovi po druhé z nebe. (15) A říká: ‚Při sobě (skrze mě) přísahám‘, výrok Hospodinův, ‚že pokorný jsi, činíš slova tato a nebráníš syna svého jediného‘. (16) Proto požehnáním požehnám a množstvím rozmnožím potomstvo tvoje jako hvězd nebeských, jako písek, který na břehu moře. Obdržíš potomstvo tvé bránu nepřátel svých. (17) A velmi požehnání budou v potomstvu tvém všechny národy (pohané) té země kvůli tobě (za odměnu), neboť slyšíš v hlase mém.“ (18)

Proč volá Hospodinův posel podruhé? Hospodin Abrahámovi sděluje: *„Jsi pokorný.“* Abrahám se stal pokorným tím, že *„činí slova“*, je pokorným. Naslouchá, neodmítá je a neskrývá se před nimi. Nekapituluje před nimi, ať jsou jakkoli absurdní, krutá a náročná. Naopak jim plně vystavuje sebe i Izáka (12.16), dává se Božímu slovu cele k dispozici. Hospodin shledává Abraháma pokorným pro jeho naprostou (nikoli slepou) oddanost a odhodlání následovat slovo Boží, nehledě na to, jak obtížné mohou být okolnosti. Důsledkem pokorného následování slova je požehnání. Bůh stvrzuje platnost svých zaslíbení (17).

„Nebráníš syna svého jediného“ (12.16). Co to znamená? To znamená, že Hospodinu zcela podlehl. *„Nezatemnil“* Izáka a *„šel“*. Nemohl na Boží příkaz nejít (odmítnout, vzbouřit se) a to, že šel jej ochránilo od šílenství z Hospodinova příkazu zabít dítě. A nemohl být ani neutrální, tedy chovat se jakoby nic neslyšel. Ani tím by syna nezachránil. Šel právě proto, že věděl, že smrt nic neřeší. Vydat se na cestu byl způsob, jak se vyrovnat s krutým požadavkem -zabít vlastní dítě. Musel jít - zkoušet Boha - aby mohl dál žít.

První Hospodinovo slovo z nebe (11) zachovalo Izáka při životě. Druhým slovem z nebe Hospodin zdůrazňuje nezměnitelnost svého slova, potvrzuje požehnání *„Požehnáním požehnám“ (17.; 12,1-2)* a opakuje Abrahámovi dřívější zaslíbení. Slíbil mu zemi (Gn 12,7), potomky (jichž bude jako hvězd Gn 15,5), tedy smluvní podmínky z Gn 17,1-8. Bůh zde však požehnání rozšiřuje i na Abrahamovo potomstvo (18). Jenže skutečnost je poněkud jiná. Opustil patrový dům s kanalizací a bydlí ve stanu. Třebaže Abrahám má zaslíbenou zemi, musí do Egypta, neboť v zemi, kterou dostal, je hlad (Gn 12,10) a války (Gn 14). Později (Gn 23) koupí malou jeskyňku (pro hrob Sáry) a políčko. To je jediná země, kterou ve své zaslíbené zemi má. Stále jen bloudí sem tam a nemá skoro nic. Jak na tom byl s potomky? Sára je do stařeckého věku neplodná, a když už přeci jenom dítě porodí, *„Otec mnohých (Abrahám)“* jej jde zabít. A byl požehnáním? Jakým požehnáním byl Abrahám pro faraóna? *„Faraóna a jeho dům ranil Hospodin velikými ranami, kvůli Abrahámově ženě Sáráji...“ (Gn 12,17-20).* V čem spočívá požehnání? *„Budu Bohem tvým i tvého potomstva.“* Dnes ovšem již početné potomstvo ani nevnímáme jako požehnání.

„A vrací se (obrací se) Abrahám k chlapcům (sluhům) svým. Vstávají a jdou spolu k studni přísahy a usedá Abrahám při studni přísahy (Beer-šeba).“ (19)

Je zarážející, že sloveso *„vrací se“*, je v jednotném čísle. Kde zůstal Izák? Proč se nevrací spolu s Abrahámem? Nevíme, co je rozdělilo, nevíme, kde zůstal Izák, nevíme, proč se nevrátili spolu. Nebyl snad Izák přece jen obětován? Při výkladu Gn 22,12 docházíme k

závěru, že Bůh odmítá smrt člověka jako oběť pro své uspokojení. Přestože k oběti (k smrti) fyzicky nedošlo, samotná skutečnost, kdy k jejímu provedení zbýval pouhý pohyb ruky, nabízí určité vysvětlení. Co když Izák byl obětován? Vždyť Abrahám svým vnitřním rozhodnutím, ochotou dát Bohu naprosto vše⁴⁸, Izáka vlastně Bohu obětoval (duchovně). Proto se Izák s otcem vrátit nemůže. Text nám naznačuje, že výpověď (19) je v jiné, než topografické rovině. „*Jdou spolu*“, tentokrát jde Abrahám se dvěma chlapci. Již jej mohou následovat. Jdou a opět mlčí. Nikdo nemluví. Co se událo v Beer-šebě, je vysvětleno v Gn 21,31.32.

„*A stalo se po událostech těch těchto a mluví k Abrahámovi rka: ‘Hle, porodila Milka také ona syny k Náchorovi, bratru tvému. Usa prvorozeného a Buza bratra jeho a Kemúela, otce Aramova. A Keseda a Chazóa a Pildáše a Jidláfa a Betúela. A Betúel zplodil Rebeku, osm těchto porodila Milka k Náchodorovi, bratra mého Abraháma. Ženina jeho, jméno její Reúma, porodila také Tebecha a Gachama a Tachaše a Maaku.*“ (20-24)

Gn 22,20 začíná stejným slovosledem jako Gn 22,2. Snad se tím naznačuje jakýsi rámeček příběhu o obětování Izáka. Pak následuje rodokmen. Jaký má smysl zabývat se po tak hlubokém a náročném příběhu rodokmenem? Patří sem vůbec? „*Právě jako rodokmen Abrahámovy rodiny otevírá Abrahámovův cyklus (Gn 11,1-32), tak ho takový rodokmen uzavírá. Tato genealogie je záznamem o historickém růstu rodiny. Později je uváděna v souvislosti s dvanácti kmeny.*“⁴⁹ Podobně jako synů Izmaelových, Ezauových a Jákobových je také synů Náchorových dvanáct. Jména nám příliš neprozrazují.⁵⁰ Pozornost si zasluhuje jméno Uz (Us).⁵¹ Lebowitz právě na základě výskytu města Us hned v prvním verši po Akedě (svázání Izáka) a v prvním verši u Joba, uvádí: „(Job) je to pokračováním Akedy. Jóbova zkouška je stejnou zkouškou, jakou prošel náš otec Abrahám: Bůh se zde nezjevuje jako Bůh, který je pro člověka, ale jako ten, který člověka zkouší, aby byl pro něho.“⁵²

Co znamená být zkoušen? Bůh zkouší lidi, aby umožnil jejich růst. Nikoli proto, aby zjistil, co udělají, jak se zachovají. Nelze žít jen z myšlenek (úvah, ideálů) samotných. Život vyžaduje, abychom myšlenky, které máme v mysli, dostali do srdce. Proto jsou nutné činy.⁵³ Jak jistý Rabi rád říkával: „*Cesta myšlenek do srdce je vydlážděna činy.*“ Abrahám o Bohu něco ví a zkouška mu pomohla konkretizovat, učinit skutečným to, co zná, co o Bohu předpokládá. Stal se součástí víry a nebyl její pozorovatel. Co je hlavním poselstvím příběhu? Uvědomíme-li si, že jako Boží stvoření nedokážeme ani začít chápat hloubku Božího myšlení a moudrosti, budeme potom důvěřovat Bohu tak, jako důvěřuje malé dítě rodičům. Sám Izák oběť podstupuje, protože důvěřuje otci a touží mu jeho lásku vrátit. Nejde o oběti, o ochotu obětovat sebe nebo druhého člověka, jde o víru, o důvěru. Otázka lidských obětí je v Gn 22 jako náboženská aktivita radikálně Hospodinem odmítnuta, a tím jednou provždy vyřešena.

⁴⁸ Křesťanské revue LVII, č. 4, duben 1990, LXII, str. 6.

⁴⁹ C. Westermann, Genesis, T.&T. Clark, Edinburgh 1989, str. 163.

⁵⁰ Země Uz i Buz jsou dále zmíněny u Jr 25, 20-23. „*Hus jinde Uz: Země Uz byla bydlištěm Jobovým (Jb1,1). Buz: K čeledi Buzitských patřil přítel Jobův Elihu (Jb 32,2). Kesed: má se za to, že Kaldejští (H. Kasdim) v 2Kr 24, a Jb 1,17 nejsou babylonští Kaldejští, nýbrž příslušníci syrského kmene Kesed.*“ (Na každý den 1956, Synodní rada Českobratrské církve evangelické, Kalich, Praha 1955, str. 120)

⁵¹ „Podle Gn 36,28 byla Uz územím v Edomu; Buz byl pravděpodobně v blízkosti. Verš 20 vytváří most v podobě poselství k otci (Gn 21, 7). Slovo „také“ s Milkou odkazují zpět k Sáře v Gn 21, 2-3. Milka a Sára jsou zmíněny společně v Gn 11,29 pravděpodobně naráz v Gn 22, 20-24, následně Gn 21,1-3. Maakah je také jméno území poblíž hory Chermonu (Joz 12,5).“ (C. Westermann – E. Jenni, Theological Lexicon Of The Old Testament, Hendrickson Publiskens 1997, str. 163)

⁵² Zpravodaj SKŽ, číslo 42, rok 2000/5761, str. 10.

⁵³ Je snadné vyslovit: ‚Mám tě rád‘, podstatné je dokázat to svými činy.

Příběh Abraháma a Izáka pojednává o cestě k Bohu a Boha k člověku. O té cestě my cosi víme. Uvažujeme-li proto o Abrahámovi, uvažujeme o sobě. Tak se nás určitým způsobem příběh dotýká - jsme jeho součástí. To neznamená, že své zkoušky můžeme Abrahámově připodobňovat. A přesto v našem příběhu můžeme zkoušky prožívat. To se ovšem dozvíme na konci příběhu (života), stejně jako Abrahám.

Bud'te oběť živá, líbící se Bohu

„Povzbuzuji (prosím, přivolávám vás na pomoc, potěšuji, napomínám) vás, bratři, skrze soucit (milosrdenství, slitování) Boží, abyste dávali k dispozici (přinášeli) těla svá jako oběť živou (řecky dzósan, život s důrazem na jeho vnitřní hodnoty a kvality), svatou, Bohu líbící se; to je vaše logické (rozumné) uctívání (bohoslužba).“ (Ř 12,1) „A neschematizujte se (syschématidzestche: přijímat stejnou podobu, papouškovat, přizpůsobovat se) této době (ajóni: věčnost, čas zahrnující minulost i budoucnost), ale bud'te proměňováni ve své formě (metamorfústche: bud'te měněni v podobě, metamorfóza) obnovou vašich názorů (vašeho myšlení; řecky noys, důraz je položen na vnitřní duchovní stránku člověka), abyste zkoušeli, co je vůle (chtění) Boží, dobro a slušnost a dokonalost.“ (Ř 12,2)

V kontextu Pavlových slov to byl vlastně Abrahám, kdo se obětoval. Obětoval se svým životem (nikoli smrtí). Abrahám je nový typ oběti – živá, nikoli mrtvá oběť (i Izák je živou obětí). Řečeno Pavlovým slovníkem: byl toho schopen, neboť se neschematizoval, zůstal otevřeným. Nebyl člověk stádovitého typu, obtažený podle šablony. Podobně se na Ježíšův pokyn obětoval Jan, když se ujal vlastní maminky přítele, vlastní maminky svého Boha (J 19,26-27). Pro Matku, Marii, která se obětovala, aby se Ježíš mohl narodit, je pohled na smrt, umírání svého dítěte tím nejtrýznivějším, co mohla zažít. Ježíš neponechává její oběť a trápení bez povšimnutí, když svého učedníka volá k tomu, aby se jí ujal. Ježíš ví, že jen sdílení se v oběti pomáhá unést zoufalství smrti (v tomto případě oběti Ježíše). Ježíš tímto v okamžiku svého odchodu uctívá maminky, které se svým životem obětují dětem. Uctil ženskou obětavou lásku. Byť Ježíš umírá za člověka, za nás, nezapomíná na maminku. Když umře někdo, koho máme rádi, zůstane po něm prázdno. To prázdno nedokáže nikdo vyplnit. Ovšem ten člověk nám chybí a posléze jej začneme hledat v jiném – živém člověku. Tak děti nacházejí adoptivní rodiče, tak přátelé vyplňují do určité míry prázdno po blízkých. To je smysl živé oběti, kterou otevřel Abrahám, uskutečnil Ježíš a k níž nás volá (prosí) Pavel, abychom v ní pokračovali: vydávejte svá těla, obětujte se svým životem, nikoli svým umíráním, nevzdávejte své místo po boku blízkých. Každému z nás je těmito slovy otevřena role, spíše úkol být tím, kdo se svým životem obětuje jinému, aby jej vytrhl ze tmy a ze samoty. Každý z nás potřebujeme toho, kdo z pochybností vysvobodí nás. Vysvobodí nás životem, žitím, nikoli umíráním.

J. Dvořák

